УДК 811.14+811.124:58.001

МОВНОСТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Г. І. СИДОРУК, кандидат філологічних наук, доцент,
О. О. ШЕВЧУК, студентка магістратури,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E- mail:, seagalina@gmail.com; alexandrovna.sasha@gmail.com
ORCID: 0000-0003-0850-0352

Анотація. *У статті розглядаються актуальні питання мовно-виражальних особливостей художнього стилю в літературних творах, визначення художнього твору та нормативних вимог до нього. Приділено увагу індивідуальному стилю автора та його диференційним ознакам. Мета статті полягає в тому, щоб проаналізувати норми перекладу, дослідити письменника як творчу індивідуальність, адже власний стиль автора втілює спроби знайти спосіб вираження свого бачення та розуміння світу, організувати художній матеріал, створити неповторну роботу, щоб привернути увагу читача, зацікавити його своїм текстом, не порушуючи при цьому стилю тексту оригіналу.*

Ключові слова: *літературний стиль, мовностилістичні особливості, переклад, письменник, художній твір*

Актуальність. Хоча англійська та українська мови перебувають у досить довготривалому культурно-історичному та перекладацькому контактах, у перекладача в процесі перекладу художніх текстів випливає багато проблем з перекладом граматичних явищ. У кожного автора є власний стиль. Існує таке поняття, як стиль художньої літератури. Кожен автор може вживати у своїх творах власні вигадані назви, неологізми, різні граматичні конструкції, характерний сленг та деталізацію. Без використання певних стилістичних прийомів твір втрачає свою неповторність. Ось чому велика увага привертається при перекладі оригінального тексту, враховуються всі стилістичні прийоми, вжиті автором. Існує низка правил адекватної передачі авторського стилю та різних стилістичних і граматичних явищ, у тому числі передачі особливостей перекладу фразеологізмів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В процесі вивчення питання перекладу літератури виникає розуміння того, що існує велика кількість наукових творів з проблем перекладу лексики художніх творів, Однак більшість із них акцентують увагу або на літературознавчому аспекті аналізу мови й стилю художніх творів, або суто теоретичному аспекті вивчення особливостей перекладу лексики, як ми це бачимо в роботах Ю.Д. Апресяна «Лексична семантика» та В.Н. Комісарова «Теорія перекладу» [4]. Безперечно, дані роботи є необхідною основою для вивчення та дослідження теорії перекладу в цілому, проте наша робота передбачає вузьке дослідження питання про специфіку перекладу саме художньої лексики сфери мистецтва. Основу розгляду лексики сфери мистецтва в перекладі склали роботи О.В. Федорова, В.В. Виноградова, Л.С.

© Г. І. Сидорук, О.О. Шевчук

Бархударова, І.В. Корунця, В.М. Жирмунського, В.П. Крамара.

Мета статті – дослідження особливостей передачі та збереження авторського стилю в художніх творах.

Методи та матеріали дослідження: системний метод дозволив досить повно проаналізувати лексичні особливості текстів оригіналу, методи аналізу й синтезу, що були використані для розкриття особливостей лексичних трансформацій при перекладі та специфіку перекладу лексики сфери мистецтва в цілому; описовий метод допомагає висловити точку зору в даній роботі, а також за допомогою методу компаративного аналізу було здійснено зіставлення текстів оригіналу та перекладу та охарактеризовані їхні основні структурні, стилістичні та семантичні відмінності.

Результати дослідження. Художній переклад має дві провідні функції – творчу та інформативну. Раніше вважалось, що головною функцією повинна бути інформативна, а творча – другорядною. Проте на сьогодні, в час глобального обміну інформацією, творча функція виноситься на перше місце. Аби сучасний художній переклад не зникнув взагалі та щоб його не замінювали механічними онлайн-перекладачами, він повинен нести в собі максимум індивідуальності перекладача, його відчуття самого твору.

Переклад здавна відіграє важливу роль в житті суспільства та привертає увагу літературознавців, етнографів, психологів та лінгвістів. Теорія перекладу давно стала окремою науковою дисципліною. Цьому посприяли усвідомлення суспільства в потребі наукового узагальнення перекладацької діяльності, розвиток мовознавства , теорії комунікації та інші сфери знання. Все це забезпечує основу для вивчення перекладу і для появи значних перекладацьких досліджень, що аргументували можливість і перспективність створення наукового спрямування задля відкриття сутності перекладу як процесу міжмовної та міжкультурної комунікації. Зазначимо, що «переклад – це діяльність, що полягає в передачі змісту тексту однієї мови засобами іншої мови, а також результат цієї діяльності» [1, с. 11].

Відомо, що головне завдання перекладу полягає в тому, щоб домогтися максимальної автентичності в процесі тлумачення змісту тексту засобами мови перекладу. Основні засади кожного перекладу – пояснення та інтерпретація. Інтерпретація – адекватне розуміння тексту оригіналу, аналітична діяльність, що спрямована на повноцінне розкриття змісту тексту. До того ж, розкрити зміст означає «не просто витягти змістовну інформацію про зовнішній світ, але й усвідомити механізми її кодування та обґрунтувати правомірність і продуктивність використовуваних прийомів і способів декодування інформації» [7]. Мета перекладу полягає в семантико-стильовій близькості, адекватності тексту оригіналу та тексту перекладу. Існують схожі поняття в теорії перекладу, в основі яких лежать такі поняття як відповідність, одностайність змісту, смислова схожість текстів, тобто адекватність та еквівалентність. Дослідники по-різному трактують основне для теорії перекладу поняття адекватності, відповідно до цього, існують різні критерії адекватності. Адекватність – це співвідношення оригінального тексту та його перекладу, при якому послідовно врахована мета останнього, а саме співвідношення зорієнтоване на переклад як процес, а вимога адекватності, на відміну від еквівалентності, носить не максимальний, а оптимальний характер [8]. Слід відзначити важливість критерію

адекватності, що поєднує процеси перекладу та інтерпретації, який являє собою «передачу в перекладі ефектів смислової багатоплановості на рівні цілісного тексту, ефектів, що виникають за рахунок уподібнення уявлення про текст на рівні лінійної зв'язності іншому уявленню про текст на рівні об'ємної цілісності» [8]. Це означає, що адекватність передбачає якнайбільшу можливість збереження параметрів оригіналу: сюжетно-композиційних, лексичних та граматичних. Критерієм адекватності є збереження в перекладі його власне стилістичної своєрідності. Еквівалентності надається вирішальне значення в теоретичному описі перекладу та прояві його сенсу. Згідно з Дж. Кетфордом, текстовий перекладацький еквівалент – це «будь-яка форма мови перекладу, що є еквівалентною відповідній формі оригіналу, тобто, є відображенням в перекладі предметної або преференційної ситуації» [6, с. 18]. Еквівалентність розглядають на рівні зіставлення окремих форм. Еквівалентність – це відповідність своєрідних опцій тексту на рівні синтаксису чи морфології. Адекватність – це відповідність оригіналу та перекладу на рівні всього тексту, тобто відповідність його власному (індивідуальному) стилю. Не існує абсолютної адекватності через те, що кожен перекладач – це людина з індивідуальними творчими особливостями. У перекладі відображається індивідуальний художній стиль перекладача, а не автора. Це зумовлює неминучі перекладацькі трансформації, які можна пояснити не тільки відмінністю мовних структур, а й індивідуальністю перекладача.

Переклад (причому функціональний стиль написаного тексту не є важливим) відбувається за принципом асиметричного дуалізму мовного знаку, коли «форма мовного знака може набувати іншого значення, а значення намагається втілитися в іншій формі» [3, с. 8]. Таким чином, ми можемо спостерігати розбіжності як у змісті, так і в формі. Одночасно переклад завжди буде синонімічним оригіналу на всіх рівнях відтворення тексту іншою мовою, оскільки повторити текст іншою мовою без відхилень неможливо. Певні запаси слів автора та перекладача можуть відрізнятися за кількістю та значенням, що спричиняє певне спотворення тексту. У створені висловлювань адресант підбирає мовні одиниці для найбільш адекватного вираження своєї мети та обирає потрібні лексичні одиниці, що відповідають меті комунікації, тобто мають функціональний потенціал для її досягнення. Наявність спільного когнітивного фону в мовленнєвій та мисленнєвій діяльності комунікантів можливе з урахуванням конвенційності одиниць мислення, мови та мовлення, тексту.

В сучасній літературі художній переклад відіграє важливу роль, адже слугує своєрідним провідником між текстами. Від того, як перекладач трансформував текст, залежить сприйняття твору в цілому. Читач сприймає текст через призму сприйняття перекладача – відчуває те, що відчував перекладач, читаючи твір. Переклад має визнання, якщо перекладач зумів передати всі реалії, трансформуючи їх в реалії перекладу. Аби літературний твір був визнаний витвором мистецтва, перекладач повинен відтворити процес його написання. Художній твір має відродитися іншою мовою завдяки таланту перекладача.

У процесі перекладу перекладач повинен знати культуру інших народів задля виявлення культурної специфіки. Розуміння між людьми полягає як в граматичному аспекті, так і в наявності

спільних культурних передумов. Йому слід досконало знати культури народів і бути достатньо ознайомленим з їхніми особливостями. Переклад є своєрідним діалогом між двома культурами, що передбачає вміння перекладача вирізняти своє й чуже. При цьому не повинно виникати «змішування культур», що негативно позначається на якості перекладу. Художній переклад прози чи поезії – це творчість і мистецтво. Художній переклад повинен максимально зберігати атмосферу сюжету та стиль автора, тому метою художнього перекладу є збереження ідіостилю, що є індивідуальним стилем, тобто системою «змістовних і формальних лінгвістичних характеристик, властивих творам певного автора, яка робить унікальним втілений у цих творах авторський спосіб мовного вираження» [5, с. 145]. Художній переклад – це наочний приклад міжлітературної та міжкультурної взаємодії – це суттєва частина національно-літературного процесу, що виступає посередником між літературами. Перекладач докладає надзусиль, щоб компенсувати нерозуміння мови оригіналу читачем, не вносячи змін у текст першотвору, аби зробити його зрозумілішим для читачів іншомовної версії. Переклад передає враження, отримані перекладачем від знайомства з оригіналом. Він підводить читачів перекладу до своєї точки зору, яка, по суті, є для них чужою. Р. Міньяр-Бєлоручев наголошує, що «художній переклад разюче відрізняється від інших видів перекладу неможливістю спиратися в мовній діяльності на суто репродукцію. Він вимагає не просто використовувати старе, завчене раз і назавжди, він припускає мовну творчість» [2, с. 176]. Найкращі переклади виконуються не тільки за допомогою лексичних чи синтаксичних відповідностей, а творчими дослідженнями художніх співвідношень, коли мовні відповідності грають підпорядковану роль. Художній переклад вимагає пошуків, вигадок, винахідливості, співпереживання, гостроти зору та слуху, розкриття творчої індивідуальності перекладача, але так, щоб все ці якості не перешкоджали розумінню своєрідності автора. Він передбачає відтворення системи стилю першотвору за допомогою організації та відбору засобів мови перекладу на лексико-семантичному, звуковому та синтактико-композиційному рівнях.

Нормативний підхід до художнього перекладу є актуальною проблемою, оскільки будь-які критерії та норми є відносно суб'єктивними. Сукупність вимог, що висуваються до якості перекладу, називається нормою перекладу [5, с. 229]. В.Н. Комісаров у своїх працях розрізняє п'ять видів нормативних вимог, або норм перекладу: 1) норма еквівалентності перекладу; 2) жанрово-стилістична норма перекладу; 3) норма мови перекладу; 4) прагматична норма перекладу; 5) конвенційна норма перекладу [6]. В перекладі зустрічаються два світи, дві різні культури. Все це перекладач повинен опанувати та створити повноцінний переклад. Німецький філософ та теолог Ф. Шляєрмахер зазначав, що «художній переклад перебуває між двома крайніми принципами: він може бути дослівно точним, художньо повноцінним, але далекою від оригіналу вільною версією. При цьому повної тотожності між оригіналом і перекладом неможливо досягти, оскільки першотвір залишається єдиним матеріальним результатом індивідуальної творчості митця слова та частиною національного мовного мистецтва. Це означає, що діалектика взаємозв'язку оригіналу й перекладу полягає в тому, що переклад породжується оригіналом, залежить від нього, але водночас має відносну

самостійність» [4]. Ключ до пізнання індивідуальності митця – це його творчий стиль. Творчій індивідуальності властиві такі риси: цілісність – це поєднання психічної природи (імпульси, потяги, чуттєвість, швидкість реакції, воля, афекти) з духовною організацією (культура, інтелект, мораль, етика); неповторність – наявність ознак творчого самовияву, які є унікальним продовженням, розгортанням притаманних людині можливостей; самостійність – здатність бути собою, цілеспрямовано йти до здійснення творчого задуму, рішучість у спробах відкинути все, що не властиве митцю; внутрішня незалежність, почуття гідності, свобода вибору; активність – здатність протистояти обставинам, відстоювання творчих і морально-етичних ідей, бачення світу, сила характеру. В.П. Білоус зазначав, що стиль – це формотворча система, принцип організації художнього світу, структура якої охоплює тропіку (художні прийоми), риторику (стилістика, мистецтво викладу), мову (лексика в прямому та переносному значенні, полісемія, фоніка) [4].

До формальних чинників відносять композиційні прийоми: ліричний твір містить в собі систему художніх образів, їхній взаємозв'язок, образний лад та наявність домінанти, навколо якої, в свою чергу, об'єднуються образи. В епічних та драматичних творах важливі фабула, сюжет, пейзаж, портрет, вставний епізод, відступ. Часом автори вдаються до нагромадження жаргонізмів або вульгаризмів задля підкреслення власної мовної «незакомплексованості» і демонстрації власної творчої розкутості. Звісно автор має право на мовне самовираження, проте такі «бунти» нерідко конфліктують із вимогами культури мови.

Власний стиль письменника може демонструвати його невтомну жагу до самопошуку у творчості, а бажання новизни, творчий неспокій є вирішальними стимулами його зростання.

Висновки та перспективи. Переклад художньої літератури є відповідальним і водночас надскладним завданням перекладача. Йому належить дослідити індивідуальність автора, його світогляд, що відображені в авторському стилі. Стиль автора він повинен втілити в таких виражальних мовних засобах, які б не порушували стиль оригіналу. Прагнення перекладача отримати переклад, який буде тотожним, синонімічним оригіналу на всіх рівнях відтворення тексту іншою мовою, хоча повторити текст без відхилень чи втрат дуже складно.

Список використаних джерел

1. Бархударов Л. С. Язык и перевод. Вопросы общей и частной теории перевода. Москва: Междунар. отношения,1975. 240 с.

2. Власова Т. І., Гаркуша В. М. Переводческий анализ специального текста: учебное пособие. Днепропетровск, 2014. 160 с.

3. Зарицький, М. С. Переклад: створення та редагування: Посібник Київ: Парлам.вид-во, 2004.120 с.

4. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты): Учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. Москва:Высшая школа, 1990.-253 с.

5. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение. Учебное пособие. Москва: ЭТС. 2001. 424 с.

6. Миньяр-Белоручев Р. К. Теория и методы перевода.Москва: Московский Лицей, 1996. 298 с.

7. Псурцев Д. В. К проблеме перевода и интерпретации художественного текста: об одном критерии адекватности. Вестник МГЛУ. Москва, 2002. Выпуск 463, Перевод и дискурс. С. 16-26.

© Г. І. Сидорук, О.О. Шевчук

8. Переклад і дискурс.Вісник МДЛУ, Випуск 463. Москва: 2002. [Електронний ресурс] Режим доступу: http://www.thinkaloud. ru/sciencelr.html. (дата звернення 10.10.2018.)

9. Швейцер А. Д. Теория перевода: Статус, проблемы, аспекты. Москва: Наука, 1988. 215 с.

10. Шинкарук В.Д Особливості реченнєвих структур з емоційно-оцінними значеннями / Studia Linquistica. Збірник наукових праць. Випуск 5. Частина 2. Київ: Київський університет, 2011. С. 29-37.

References

1. Barkhudarov, L.S. (1975). Yazyk i perevod. Voprosy obshchej i chastnoj teorii perevoda (Language and translation. Questions of general and particular translation theory). Moscow: Mezhdunarodnye otnosheniya, 240.

2. Vlasova, T.I., Garkusha, V.M. (2004). Perevodcheskiy analiz spetsyalnogo teksta: uchebnoe posobie (Special Text Translation Analysis: Tutorial). Dnipropetrovsk, 160.

3. Zarytskyi, M.S. (2004). Pereklad: stvorennia ta redahuvannia: Posibnyk (Translation: Creation and Editing: Manual). Kyiv, 120.

4. Komissarov, V.N. (1990). Teoriia perevoda (lingvisticheskie aspekty): Ucheb. Dlia in-tov i fak. inostr. Yaz (Theory of Translation (linguistic aspects): Manual for institutes and faculties of foreign lang). Moscow, Vysshaya shkola, 253.

5. Komissarov, V. N. (2001). Sovremennoe perevodovedenie: Uchebnoe posobie (Modern Translation Studies: Tutorial). Moscow, ETS, 424.

6. Minyar-Beloruchev, R.K. (1996) Teoriia I metody prevoda (Theory and methods of translation). Moscow, Moscow Lyceum, 298.

7. Psurtsev, D.V. (2002). K probleme perevoda i interpretatsyi khudozhestvennogo teksta: ob odnom kriterii adekvatnosti (To the problem of translation and interpretation of fictional text: one criterion of adequacy), Vestnik MDLU, Vypusk 463, Perevod i diskurs. Moscow, 16-26.

8. Pereklad i dyskurs Translation and discourse.Visnik MDLU, Issue 463. Moscow: 2002. [Electronic resource] Access mode: http: //www.thinkaloud. ru / sciencelr.html. (application date 10.10.2018.)

9. Schweitzer, A.D. (1988). Teoriia perevoda: Status, problemy, aspekty (Theory of Translation: Status, problems, aspects). Moscow, Science, 215.

10. Shynkaruk, V.D. Osoblyvosti rechennievykh struktur z emotsiino-otsinnymy znachenniamy [Peculiarities of Speech Structures of emotional-evalutive meanings]/ Studia Linquistica. Collection of scientific works. Issue 5. Part 2. Kyiv: Kyiv University, 2011. p. 29-37.

LINGUO-STYLISTIC SPECIFICS OF RECREATING THE WORKS OF FICTION IN THE UKRAINIAN LANGUAGE

G.I. Sidoruk, O.O. Shevchuk

Abstract. *The article deals with such topical issues as the linguistic and expressive features of fictional style in literary works, definition of fictional works and normative requirement for them. The paper also deals with the individual style of the author and his differential characteristics. Although English and Ukrainian languages have long-lasting cultural-historical and translation contacts, translators face a lot of challenges when translating fiction grammatical phenomena. Every author has his own style, therefore a concept of fiction style exists. Besides authors use their own fictitious names,*

© Г. І. Сидорук, О.О. Шевчук

neologisms, correct or deliberately incorrect grammatical constructions, slang and idioms in their works. Without using certain stylistic techniques, the work loses its uniqueness. Therefore great attention is drawn to the translation of the original text, taking into account all stylistic techniques applied by the author. There are a number of rules for adequate conveying the author's style and various stylistic and grammatical phenomena, including specifics of translating phraseological units. The purpose of the article is to analyze the rules of translation, to investigate the writer as a creative individuality, since his own style embodies attempts to find a way to express his vision and understanding of the world, to organize fictional material, to create a unique work in order to attract the reader's attention, get him interested in the text without violating the style of the original text. Studying the problem of translating literature leads to understanding the fact that there is a large number of scientific works on the translation of the vocabulary of fictional materials, but most of them represent either the literary aspect of the analysis of their language and style, or a purely theoretical aspect of studying the specifics of translating the lexis. Fictional translation is a vivid example of literary and intercultural interaction – it is an essential part of the national literary process, functioning as a mediator between literatures. Fictional translation requires constant search, invention, ingenuity, empathy, visual acuity and hearing, the disclosure of a translator's creative individuality without interfering with the peculiarity of author's individuality. The best translations are performed not only through lexical or syntactic correspondences, but also by creative studies of artistic relations, when language conformations play a subordinate role. The purpose of fictional translation is to preserve idiostyle – an individual style, i.e. a system of meaningful and formal linguistic characteristics inherent in the works of a certain author, which makes the author's way of expression embodied in these works.

Style is a form arranging system, the principle of organizing the artistic world, its structure covering the tropics (artistic techniques), rhetoric (stylistics, art of presentation), and language (vocabulary in the literal and figurative sense, polysemy and phonics). The formal factors include compositional techniques: lyrical work contains a system of artistic images, their interconnection, figurative structure and the presence of dominant, around it images being united. In epic and dramatic works, the plot, landscape, portrait, inserted episode, release is important. At times, the authors resort to the accumulation of slang or vulgarisms in order to accentuate their own linguistic "uninhibited nature" and demonstrate their own creative liberty. The author has the right to linguistic self-expression, but such "riots" often conflict with the requirements of the language culture. The writer's individual style is capable of demonstrating his tireless pursuit of self-seeking in creativity, and the desire for novelty, creative anxiety, which are decisive incentives for his growth.

Keywords: *literary style, linguistic and stylistic features, translation, writer, fiction*

© Г. І. Сидорук, О.О. Шевчук